

De pen op papier

Teveel distantie van Hans van den Doel

In S & D van juli jl. wijdt de economisch georiënteerde politicoloog (hierna e.g.p. genoemd) J. van den Doel een opmerkelijke beschouwing aan het streven van de progressieve partijen om vóór de verkiezingen afspraken te maken over de kabinetsformatie. Zulk een machts polarisatie is tot nu toe uitsluitend door sociologisch georiënteerde politicologen geanalyseerd. Het wordt tijd, zo bedoelt hij eigenlijk, dat deze problematiek uit de sfeer van de kletserige veronderstellingen wordt gelicht en onderworpen wordt aan de meer exacte benadering van een methodologisch geschoold vakman.

De e.g.p., die nu toch bezig is, wil daaraan best een bijdrage leveren. In enkele pagina's geeft hij een haarscherpe analyse van het strategisch gedrag van politieke partijen in verschillende partijstelsels en de betekenis daarvan voor de mogelijkheden van de kiezers om de regeringsvorming te beïnvloeden. Hij komt dan tot de conclusie dat de progressieve drie (in hun onschuld) al die tijd op het verkeerde spoor hebben gezeten, hetgeen voor deze e.g.p. een grote schok moet zijn. De analyse komt, kortweg, hierop neer: De optimale vestigingsplaats van een partij in elk partijstelsel ligt in een spanningsveld dat bepaald wordt door krachten die werken in de richting van toenadering en van distantie. In een meerpartijstelsel worden de krachten die de partijen naar het midden trekken (toenadering) afgeremd door dreigend stemmenverlies op de linker- resp. rechterflank (distantie). Er blijft dus altijd een onderscheid tussen de diverse partijen, al gaat dit ten koste van de mogelijkheid voor de kiezers de regeringsvorming te beïnvloeden.

Deze mogelijkheid is in een twee-partijstelsel natuurlijk wel aanwezig. In dit stelsel, aldus de e.g.p., ontbreekt echter de rem op de trek naar het midden. De toenaderingskrachten hebben hier vrij spel. Elk onderscheid tussen de partijen komt uiteindelijk te vervallen. En zie hier de zwakke stee in het polarisatiestreven van de progressieve partijen. Bij doorvoering van hun hervormingsvoorstellen ontstaat weliswaar een twee-partij- cq. twee-blokkenstelsel waardoor de kiezer de regeringsvorming kan beïnvloeden, maar – tegen de bedoelingen in – heeft de kiezer geen echte keuze tussen twee wezenlijk verschillende beleidsopties.

Tot zover de e.g.p. Er lijkt geen speld tussen te krijgen. Temeer niet waar in het verleden ook tal van minder economisch geschoolde politicologen op dit nadeel van een twee-partijstelsel hebben gewezen. Deze zienswijze stond in de literatuur al vele jaren geboekstaafd als 'de lege flessentheorie'. Toch bevat de overigens zo exacte analyse aan het slot een kleine onnauwkeurigheid waardoor wellicht de speurtocht naar het boetekleed nog even kan worden uitgesteld. In één adem noemt hij namelijk het twee-

partijstelsel en het twee-blokkenstelsel, dat door 'sommige politieke hervormers' (och arme) wordt beoogd. Alsof een summiere beschouwing over het onderscheid tussen beide stelsels het betoog van een e.g.p. zou ontsieren. Het zou mij wel benieuwd hebben hoe een e.g.p. aankijkt tegen de volgende stelling:

'Ook de partijvorming zal dienstbaar moeten worden gemaakt aan ons streven naar een participatiedemocratie. De vraag is nu of een twee-partijstelsel de best denkbare partijvorming is om de participatiedemocratie tot haar recht te doen komen. Zeker, de kiezers moeten in staat zijn hun eigen regering te kiezen. Maar dat kan evenzeer in een twee-blokkenstelsel. Daarbij is partijfusie niet noodzakelijk en kan met een samenwerking in 'lossere pakking' worden volstaan. Het twee-partijstelsel heeft, naast het grote voordeel dat het de beslissingsmacht aan de kiezers geeft, diverse nadelen. Het kan gemakkelijk twee monolythische kolossen doen ontstaan die vanuit de partijtoppen volledig worden beheerst. Deze kunnen de neiging vertonen dicht op elkaar te kruipen om de steun van de marginale kiezers te verwerven, zodat de onderlinge verschillen tot nul worden gereduceerd. Zij zijn dan onvoldoende afgestemd op communicatie van onderop, hetgeen verstarrend kan werken...'

'...In een twee-blokkensysteem is elke contracterende partij in staat het akkoord te doen ontploffen. De invloed van de achterban is derhalve groter, de neiging om de verschillen met de tegenvoeter te verdoezelen daardoor veel kleiner. Het dynamisch systeem dat zo ontstaat is, in een tijd van noodzakelijke aanpassing aan toenemende veranderingen, veel aantrekkelijker, al moet deze spankracht betaald worden met het risico van geringere stabiliteit. Die spankracht is echter van groot belang, wil een politieke beweging temidden van snelle veranderingen toch contact met de kiezers houden en hen omgekeerd ook een houvast kunnen bieden.*

Conclusie: Het twee-blokkenstelsel is te prefereren zowel boven een twee- als een meer-partijstelsel, omdat een proces van volkomen toenadering wordt voorkomen en onderhandelingen over de regeringsvorming na de verkiezingen toch worden uitgesloten. De kiezers krijgen én een keuze tussen reële beleidsalternatieven én een greep op de regeringsvorming. Zelfs voor sombere economen schijnt weer het licht.

Ed van Thijn

* Schrijver dezes in 'Is het PvdA-socialisme een wegwerpideologie?', *S & D*, november 1971.

Reactie op Ed van Thijn

Mijn artikel 'Regeerakkoorden' in *Socialisme en Democratie* van juli 1974 heeft de toorn van de s.g.p. (sociologisch georiënteerd partijpoliticoloog) Ed van Thijn gewekt. Waarom? Mijn artikel bevatte geen aanval op de koers van de PvdA. Hoe zou ik, die voor die koers zo sterk medeverantwoordelijk is, durven! Mijn artikel was hoogstens een aanval op degenen die de koers van de PvdA met onjuiste argumenten verdedigen. Ed van Thijn heeft dus de schoenen aangetrokken, die hem kennelijk goed pasten. Zichzelf met de PvdA te vereenzelvigen gaat echter, ondanks de hoge functie die hij bekleedt, te ver. Wat meer distantie is ook goed.

De koers van de PvdA heb ik niet willen kritiseren omdat mijn analyse uitwees dat een twee-partijensysteem een beleid voortbrengt dat precies ligt op de modus van de beleidsvoorkeuren van de kiezers. Regering en oppositie voeren tezamen het beleid dat door relatief het grootste aantal mensen wordt voorgestaan. Ik zie niet in waarom dat ondemocratisch is, zoals de 'rechtse' tegenstanders van regeerakkoorden en programcolleges beweren. De partij-ideologen hebben echter, onder aanvoering van de s.g.p., over regeerakkoorden en programcolleges valse verwachtingen gewekt die niet kunnen worden waargemaakt. Zij dachten dat machtspolarisatie ook zou leiden tot beleidspolarisatie, d.w.z. dat een 'alles-of-nietsstrategie' t.a.v. ministers- en wethouderszetels zou leiden tot beleidsdistantie tussen 'regering' en oppositie. Dat hebben zij verkeerd gezien. Toen ik dat ontdekte, was dat inderdaad een schok. Jarenlang had ik immers ten onrechte artikelen van de s.g.p. als de hoogste wijsheid geciteerd. In mijn S en D-artikel ben ik daar dan ook prompt mee opgehouden. Deze fout wordt mij nu door de s.g.p. onder de neus gewreven. Om zijn kritiek kracht bij te zetten voert hij twee argumenten aan: 1. ten aanzien van het twee-partijensysteem heeft hij het zelf ook altijd al gezegd; 2. er is een onderscheid tussen een twee-partijensysteem en een twee-blokkensysteem.

Wat het eerste argument betreft: akkoord; de s.g.p. zelf heeft het *gezegd*; maar hij heeft het niet *bewezen* en daar gaat het e.g.p.'s om. Het tweede argument verdient echter serieuze aandacht.

Het verschil tussen twee partijen en twee blokken bestaat naar mijn mening niet uit 'participatiedemocratie' of 'dynamiek', maar is van een veel simpler aard. In mijn gewraakte artikel veronderstelde ik dat verkiezingen door één centraal strijdpunt worden overheerst. Het scala van mogelijke partijstandpunten stelde ik voor door één rechte lijn die loopt van links naar rechts. Bij introductie van stembusakkoorden gaat deze veronderstelling niet meer op. De verkiezingen worden dan niet overheerst door één kwestie, doch door twee* soorten kwesties:

* Theoretisch is er nog een derde soort kwesties, namelijk de strijdpunten waarover het ene blok wél en het andere niet heeft geakkoordeerd, doch deze mogelijkheid werpt op de onderhavige casus geen nieuw licht.

- a. de 'vrije kwesties', d.w.z. de strijdpunten waarover de standpunten niet in een akkoord zijn vastgelegd;
- b. de 'akkoordkwesties', d.w.z. de strijdpunten waarover in de regeerakkoorden overeenstemming is bereikt.

Het scala van mogelijke partijstandpunten kan dan slechts door twee rechte lijnen worden voorgesteld, die elk van links naar rechts lopen. De eerste lijn representeert de stellingnames in vrije kwesties; de tweede lijn geeft de stellingnames in akkoordkwesties weer. In dit model zijn er met betrekking tot de vrije kwesties evenzovele stellingnames (platforms) als er partijen zijn; met betrekking tot de akkoordkwesties zijn er maar twee stellingnames, namelijk die van de regering en die van de oppositie. De uitkomst van dit model is dat de partijen zich t.a.v. de vrije kwesties gedragen als een meerpartijensysteem, zodat er na een langdurig zoekproces in een toestand van evenwicht slechts drie stellingnames overblijven. Met betrekking tot de akkoordkwesties gedragen de partijen zich als een twee-partijensysteem, zodat er na een zoekproces slechts één stellingname overblijft. Hoewel elke partner het blok kan laten springen zal het blok als geheel er immers naar streven het andere blok te verslaan. Uiteraard is het ook mogelijk dat een lastige partner weet te verhinderen dat het blok zich onderwerpt aan de wensen van het kiezerscorps. In dat geval zal het andere, meer mobiele blok, permanent alle ministerszetels bezetten.

Dat mijn conclusies zich na introductie van de idee van stembusakkoorden nauwelijks wijzigen, kan met een voorbeeld worden geïllustreerd, namelijk het voorbeeld van het progressieve blok, bestaande uit de PvdA en de PPR. Voor een dergelijk blok zie ik de volgende perspectieven:

1. Met betrekking tot de *vrije kwesties* (bijv. defensie) zijn er twee mogelijkheden. Óf de PvdA mikt op de 'modus' (waar de meeste kiezers zitten), terwijl de PPR het linkse platform betreft, óf zowel de PPR als de PvdA mikken op hetzelfde linkse platform. In het eerste geval blijft op deze punten afstand tussen de PvdA en de PPR bestaan, in het laatste geval is er ook in de vrije kwesties in een toestand van evenwicht volkomen toenadering tussen de PvdA en de PPR. Het is dan te hopen dat het progressieve blok zich tijdig van een derde coalitiepartner voorziet die het platform op de modus betreft, anders zijn de verkiezingen bij voorbaat op de vrije kwesties verloren.

2. Met betrekking tot de *akkoordkwesties* (bijv. werkgelegenheid) zijn er drie mogelijkheden. Óf de PPR gaat met de PvdA mee naar de modus waar de meeste kiezers zitten, zodat het progressieve blok de verkiezingen wint en opnieuw gaat regeren. Óf de PPR verhindert dat de PvdA zich naar de modus toebeweegt, zodat Biesheuvel wederom het Catshuis betreft. Óf het progressieve blok spat uit elkaar.

In de gemeenten waar de progressieven tijdens de laatste verkiezingen met programcolleges experimenteerden, ziet men nu al dat steeds één van deze mogelijkheden werkelijkheid wordt. Want economische wetten nemen nu eenmaal hun eigen wraak op degenen, die ze veronachtzamen.

Hans van den Doel